

„Te vagy a banya?” – kérdezte Balázs a szomszédos kertben dolgozó nagyon öreg, nagyon sovány, fekete ruhás asszonytól. Meghűlt a vér az ereinkben, hogy mit fog válaszolni erre a megszólított. Ő azonban vagy nem hallotta a kérdést, vagy oda sem figyelt a kerítésnél álló öt éves gyerekre, így baj nélkül megúsztuk az incidenst. Az észrevétel egyébként jogos volt, mert az idős asszony tökéletesen megfelelt a vasorrú bába fogalmának.

1993 szeptemberének közepén Abaújszolnokon töltöttünk néhány napot. A Turista Magazinból tudtuk, hogy az MVSC turista szakosztálya a nyár elején kulcsosházat létesített az egykori kis iskolaépületben. Ajánlják csillagtúrák központjának. Megragadva a kínáló alkalmat, eljöttem feleségemmel és két unokámmal, hogy eleget tegyünk Vasziy Vince meghívásának, s egyben meggyőződjünk bizonyos útikalauzok szavahihetőségéről is. Tényleg olyan egyedülálló a kilátás a Magas-hegy tetejéről, mint mások állítják? Régi történet ugyanis, hogy ha egy útikalauz írója nagyon hatásos akar lenni, akkor gyakorta így fogalmaz: „a csúcsról szép időben jól láthatók a Magas-Tátra hófödte csúcsai”. Ettől mindnyájan meghatódunk, és sietünk fel a hegytetőre, hogy mi is megpillanthassuk a távoli fehér hegyeket. A múlt század első felében élt Fényes Elek – amint Ráski Katalin idézi szakdolgozatában – nem fukarkodik a jelzőkkel, amikor így ír: „Méltán állítható, hogy hazánkban sehonnan sincs olyan fenséges körpanoráma a Magas-Tátra napfényes csúcsai, a Zempléni-hegység és a Bükk magaslatai felé, mint a falu [Szanticska] felett emelkedő Magas-hegy tetejének kilátójából”. Közel 150 év múltán, napjainkban Rakaczky István állítja azt, hogy a kilátóból „a Cserehát legpazarabb körpanorámája tárul a szemünk elé. Északra a Szlovák-érc-hegység, a Szádelő-völgy, keletre alattunk Gagypáti pár házacskája, a távolban a Zemplén csúcsai, nyugatra a Cserehát lankái, továbbab az aggteleki karszt vonulata, délnyugatra a Bükk tömbje zárja a horizontot”. Ez utóbbi nyilatkozat visszafogottabb, de nem okoz csalódást. 1989. novemberi ködében, 30 méteres látótávolság

mellett azonban csak fogadkoztunk, hogy majd visszajövünk és megnézzük, hogy mi az igazság, és lehet-e innen látni valamit az ígért tájakból. A Csereháti Településszövettség által 1992-ben kiadott új térkép is idézi – a szerző megjelölése nélkül – Fényes Elek szavait, így hát a mai érdeklődő több forrásból is kaphat meghívást a hely felkeresésére. Fényes Eleknek hinnünk kell, hiszen a tudós statisztikus (1807–1876) kitűnő földrajzi író is volt, több más könyve mellett a hatkötetes „Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja, statisztikai és geographiai tekintetben” című munkájáért az Akadémia nagyjutalmát is elnyerte. Mindezekről – ismétlem – akkor csak igen keveset tudtunk.

A kulcsosház berendezése jól sikerült. Az utcai szobában 10–12 személyes, az udvarra nyíló egykori osztályteremben ennél nagyobb szálláshelyet alakítottak ki. Egyszerűen felszerelt konyha, melegvizet tartály, fürdőszoba állt a lakók rendelkezésére. A rendről, a berendezések karbantartásáról az utca másik oldalán lakó Vasziy Vince és felesége, Márta néni gondoskodott. Tőlük meg lehetett tudni, milyen errefelé az élet, hányan laknak a faluban, milyen az emberek kapcsolata egymással és a külvilággal. Kaphattunk tőlük igazi, friss tejet, mivel nekik és másoknak még volt a háznál egy-két tehénük. Vince jóvoltából az unokák kocsikázhattak egyet a faluban és a közeli domboldalon.

Ősz volt tehát, szeptember közepe. A fecskék csapatba verődve cikáztak a levegőben, máskor hosszú sorokban ültek a villanyvezeték dróttjain. Közel az útnak indulás ideje. Éjjel esett az eső, délelőttre elállt, és kiderült az ég. Így ment 2-3 napig. A tisztára mosott levegőben élesek a dolgok körvonalai, csillognak a víztócsák, szépek a színek. Délutánra annyira megszáradt a föld, hogy labdát vehettünk elő, és elindulhattunk az öt kilométerre fekvő Magas-hegy felé. A tető közelében lévő hármas útelágazásnál az egykor ködben bejárt gyalogosúnyvnyre fordultunk, s hamarosan ott álltunk a geodéziai betontorony mellett. Fel sem kellett menni az egyébként nem túl magas létrán, már innen a földről is látszott, hogy igazuk volt és van a

lelkes szakíróknak. Északra az Érc-hegység vonulata látszik, keletre a zempléni hegyek az országhatártól az Alföldig, délre a Bükk, nyugatra az aggteleki karsztvidék. A Tátrához talán jobb idő kell, esetleg hajnali órák. Nem éreztük csalódottnak magunkat.

Elégedetten tértünk haza azzal, hogy másnap ismét feljövünk, hiszen a domb nyergében jól lehet labdázni. Így is történt. Az eső utáni tiszta levegő ismét szép tájképet adott. Járkáltunk erre-arra, kószoltgattuk a már érni kezdő kökényt, s még találtunk vadkörtét is. Megtettünk pár száz métert a piros jelzésű turistaúton, majd visszatértünk a hármas elágazáshoz, az ott lévő, téglából épült váróteremhez. Zivatarban, nagy esőben igen hasznos ez az építmény, hiszen a dombtető közelében ugyancsak kényelmetlen várakozni, még akkor is, ha azt reméljük, hogy a közeli betontorony villámhárítója valamelyest megvéd a mennykövektől. A keresztződésben három buszjárat találkozik, esetleg csatlakozik, ha megtartják a menetrendet. Erről a témáról azonban az elbeszélés elején már mondtam néhány szót.

Ezen a napon, öt óra tájban, a megálló nem volt néptelen. Erős felépítésű munkásember állt ott, szemmel láthatóan hazafelé készült a munkanap végén. Köszöntöttük egymást, és kölcsönösen érdeklődtünk arról, hogy ki, milyen járatban van. Mi ismerkedtünk a környékkel, ő pedig Szászfára igyekszik haza. Megkínált minket pár fűrt szőlővel – az ilyesmi nagy ritkaság elidegenedett világunkban –, majd így szól: „Ez a pár ház alattunk, Szanticska. Menjenek le, és nézzenek körül. Találnak ott egy kis kiállítást. Érdemes megnézni.”

Az ember szívesen hallgat a barátságos emberek szavára, s miután őt elvitte a busz, leereszkedtünk a völgybe. Jegenyesor vezetett a településre, benn pedig kihaltnak látszó házak sorakoztak az út mentén. A zsákutca végén megálltunk és körbenéztünk, mivel ember jelenlétére utaló jelek tűntek fel. Kutya kezdett ugatni, és egy kecske is megjelent az utolsó ház udvarán. Magas, széles vállú férfi lépett ki az udvarra, hogy lecsendesítse a ház őrzőjét. Öltözete és környezete alapján korunk egyik zöld remetjének látszott. Manapság nem szokatlan, hogy

Hogyan jutunk el Szanticskára?

3. Házak a Magas-hegy alatt

valakinek elege lesz a városból, a civilizációs ártalmakból, s elmegy tanyára, erdőbe, szellemfaluba, és megpróbál saját keze munkájával megélni, életet teremteni. Teheti ezt egyszerű természetbarátként, de cselekedhet társadalmi, szellemi, vallási meggyőződés alapján is. Élhet vályogkunyhóban, faházban, földbe mélyített térségben, élhet egyedül, társakkal, családdal, tarthat kapcsolatot a civilizált világgal, de le is mondhat róla. Biogazdálkodik, természetes energiákkal él, felhasználja a szelet, a Napot, belesimul a környezetbe, a világ ősi körforgásába. Lehet racionalista, megszállott vagy flúgos, emberbarát vagy embergyűlölő.

Túl sok gondolkodásra nem volt idő, mert a kutya nem nyugodott. Unokám megijedt, hátraugrott, mi majdnem átestünk a kecskén, egyszóval néhány pillanatig teljes volt a felfordulás. A rend helyreálltával megtudhattuk, hogy a házigazda valóban a városból jött azzal a határozott céllal, hogy elhelyezze az évek során gyűjtött népművészeti, népi mestersegbeli gyűjteményeit, s megpróbálja megmenteni a végleges pusztulástól az egykor virágzó kis falut, amelyben rajta kívül egyetlen régi lakos élt csupán. A többiek az elmúlt években sorra hagyták el a települést, elköltöztek a nagyobb falvakba, városokba. A házak egy részét eladták, más részük üresen állt, vagy szerszámokat tartottak benne az időnkint kijáró tulajdonosok. Ő megvett néhány házat. Elrendezte az összegyűjtött mezőgazdasági, állattenyésztési szerszámokat, az agyag- és fémedényeket, a házi pékség, méhészet, szövés eszközeit: teknőket, kasokat, lapátokat, rokkákat. Mindez megtekinthető ásványgyűjteménye és fali képei társaságában. Az a szándéka, hogy meg-

mentse a lassan eltűnő népi építészeti maradványait, megőrizze a falu településszerkezetét. Lám, itt van Szanticska jelképe, a görög katolikus kápolna melletti harangláb, amiről képeslapot is készítettett, hogy felkeltse a külvilág figyelmét. Mi is kapunk belőle. Ára nincs. Javaslatára falunézésre indultunk.

Nem volt fáradtságos a séta, mivel a 19 házból 17 egymás mellett, egy utcában állt, csak kettő lépett ki közülük a sorból. Lám, itt van a már említett kápolna a haranglábbal, amott, a nagy hársfa mellett, a fával egymagasságú római katolikus templom. A templommal szemben üres telek, rajta hatalmas fenyőfa. Csak a bokrok és a fű alakulásából sejthettük az egykori ház helyét. A felső szomszédban oszlopos, tornácós ház állt a puszpángbokrokból képződött kerítés mögött. Jöttünkre kinyílt a lécekből összerótt kapu, és egy idős asszony lépett ki az utcára. Köszöntünk, és folytatni akartuk utunkat, ámde ő megállított minket. Általánosságokkal kezdtük. Elmondtuk, hogy Abaújszolnokról jöttünk és ismerkedünk a tájjal, ő pedig közölte, hogy ő az utolsó helyi lakos. Nagyon nehéz egy magányos, 70 éven felüli asszony élete közművek, bolt hiányában. Az autóbusz sem jön be a zsákutca végén lévő faluba, hiszen nem lenne utasa. Egyszerre, váratlan fordulattal így szólt: „Vegyék meg a házamat, eladom!” „Nem azért jöttünk erre, hogy házat vegyünk” – mondtam, de ő az első lendület után határozottá vált. „Legalább jöjjenek be, nézzék meg a kertet, hátha meggondolják magukat!” Az ember sohase legyen barátatlan, főleg egy magányos, idős asszonnal, tehát azt tettük, hogy feleségem Tomi unokámmal bevonult az udvarba, én meg kinn maradtam a

másik fiúval. Nem sok kedvem volt háznézéssel foglalkozni. Ők hárman bejárták a házat, felmentek a gyümölcsösbe, az azon túl kezdődő kukoricaföld aljába, s 10-15 perc alatt befejezték a szemlét. Eta néni – a nevét is megtudtuk – ismét rátért a témára: vegyék meg a házat. „Nem akarok házat venni” – mondtam, de hogy ne keserítsem meg a napját, papírt szedtem elő, és feljegyeztem a nevét és a címét azért, hogy ha netalán valaki érdeklődne, tudjam, hova irányítsam. Jókívánságokkal hagytuk magára, csúnyácska kutyájával együtt. Visszatértünk első ismerősünkhöz, neki is jó egészséget és szerencsét kívántunk, majd nekivágtunk az Abaújszolnokra vezető útnak.

Az őszi napéjegylenlőség ideje felé közeledtünk, rövidebbekké váltak a nappalok. Hazatértünkkor lemenőben volt a Nap, s a korai alkonyatban immár üresen feszültek a villanydrótok az oszlopok között. Nemcsak az emberek mennek el innen más, melegebb, boldogabb, többet ígérő tájak felé, minden időben elmentek – ösztönösen – a madarak is. A golyák augusztusban, a fecskék szeptemberben. „Aki még itt van, az is elpályázik innen” – visszhangzik bennem a fancsali boltosnő szava –, s még jó, ha nem a temetőbe. Tényleg, ki marad itt ezen a pusztulásra ítélt tájon, ahol megdülnek a falak, megroppannak a háztetők, elgazosodnak a földek, elapadnak a csordák, munka nélkül maradnak az emberek, botra támaszkodó öreg asszonyok és férfiak állnak a kapukban? Néhány erős akaratú polgármester, szegényen élő lelkipásztor, vagy megszállott remete? Mi jót látunk Bódvaszilastól Encsig?

Marad a kérdés, a kiszámíthatatlan jövő. A kék ösvény ezernél is több kilométeren át kanyarog ebben az országban, boldog és boldogtalan vidékeken. Rójuk az utat, jó időben, rossz időben. Figyeljük a tájat, hallgatjuk az embereket. Hány történet marad elmondatlanul, hány kérdés válasz nélkül? A most befejeződő írás csak azt az apróságot vállalta elmondani, hogyan juthat el valaki Szanticskára, ha hisz abban, hogy a késő őszi ködök után is jönnek még derült napok.

Egy jó hónap múlva azt gondoltam, hogy meg is vehetném azt a házat.

Nekem sem ártana néha egy kis csend. A címet ismertem, a levelet elküldtem, s mint a válaszból kiderült, a ház is megvolt még. Tárgyalásokat kezdtünk, amelyeket egy hónap alatt sikerült befejezni. A részletek üzleti titkot képeznek, s ezen, manapság, senki sem csodálkozik.

(1996)

Merza József

(Vége)

